

2050 година. Официални прогнози

Крайбрежните зони ерозират. Затоплянето в Северна Европа е довело до бури, наводнения, превземане на сушата от морето. Миграционните потоци в Европа се прегрупират и смесват с тези от Африка, където вече е трудно да се намери вода и да бъде отглеждана храна. Недохранването не е само проблем на класови различия - увеличеното количество на въглероден диоксид се отразява на качеството на земеделските култури, които съдържат все по-малко цинк, желязо и протеини. Унищожени са много биологични видове, включително от замърсяването с пластмасови отпадъци, които не се рециклират. Това е само малък шрих от реалната картина при покачване на глобалната температура с 2 градуса, ако климатичните и екологичните промени не бъдат овладени. Освен във футуристичните филми и романи, не намирам прогнози за промените в обществените системи.

61 години по-рано. Лични впечатления.

1989 година. Виена

За първи път ми се случва да сега пред домашни кошчета за разделно сортиране на боклука у моите домакини и се чудя в кое от тях да изхвърля тарелка, която не е хартиена, не е пластмасова, нито стъклена, но не е и органична, не е кутия от сок, която се събира внимателно и се слага в специални кутии, които веднъж седмично някакви хора минават да събират. Научавам и за завода за изгаряне на отпадъци, който отоплява цял квартал, без да изпуска във въздуха вредни емисии. По-късно в София забравям. Хвърлям всичко в общия боклук и подскачам на първите митинги. Режимът на тока, водата, купоните за основни хранителни продукти са наш вътрешен проблем на първите години на прехода. Забравили сме, че всичко започна от едни екологични протести.

2008 година

По време на трансокеански полет със сина ми гледаме Wall-e. Анимационният филм за роботчето, което почиства и сортира отпадъците, оставени от човечеството на планетата. Пътуваме от летището в Маями към Палм Бийч. "Виждате ли онези планини? Не са истински планини, а боклукът на Флорида. На индианска територия. Там са и казината. Нещо като сделка е - приемат боклука и се разрешава хазартът на тази неутрална територия" - казва приятелката ми. "Като в Wall-e!" - възкликва десетгодишното ми дете. Този път се чувствам малко по-апокалиптично. Какво означава неутрална територия? На една и съща земя сме. Връщаме се, забравям - когато някакъв казус не е в полето на масовото съзнание, рядко се сецаш за него. За каквито и индивидуалисти да се мислим, на ниво съзнание сме скачени съдове.

2014 година. София

Детски рожден ден. Всички са госта унили. Повечето са гледали предишната вечер "Интерстелар"

на Кристофър Нолан. Филмът, в който планетата вече загиба и астронавти търсят нов дом за човечеството из планетите в Космоса. Млада майка наблюдава малките сладки гечича и започва да плаче - ами ако се случи като във филма? Ами ако това е бъдещето на планетата? Вметвам, че във филма концепцията е, че "те" от бъдещето сме също "ние" и така си помагаме сега чрез възможностите за комуникация през пето измерение. Искам да кажа, че има надежда. Гледат ме лошо - фантасмагории. Какво значение има това, след като планетата загиба? Заради нас. Млъквам. Сецам се, че е неуместно да обсъждаш концепции от научната фантастика, когато страхът и вината, внушени визуално, са проникнали в емоционалното човешко тяло. Дори сортиране боклука. Пластмасовите чинийки и остатъците от храната отделно. Един баща си гаси цигарата в пластмасовата чашка от кафе и получава наказание: "Как не те е срам?! Кошчето за цигарите е там". Наблюдавам как за някакви си часове страхът е превърнал едни в светци, а други в грешници, които трябва да бъдат осъдени. Изнизах се от партито с усещането, че си "спасявам кожата" от минимодела на диктатура, родена от страховете на майките.

Кампаниите за опазване на природата, за предотвратяване на екокатастрофата, за залесяването, рециклирането и всичко останало, което би ни помогнало по-бързо да имаме въздух за дишане, вода за пиене, пълноценна храна, са много важни и не ги подценявам. Но не мога да не обърна внимание на факта, че в повечето от тях има доминиращо насаждаване на чувство за вина. А това ме притеснява на ниво "екология на взаимоотношенията". Като хуманист и творец знам, че всичко това неизбежно ще рефлектира върху развитието на демокрациите и структурите на обществата.

2017 година

Сериалът "Историята на прислужницата" става хит. Историята за гистопично тоталитарно общество, което завзема властта и поставя плодовиците жени в робство на управляващата прослойка, е издигана през 1985 г., но всички си мислят, че е създадена сега. Толкова актуално звучи. Студената война, когато темите за екологията се преплитат с голямата тема за ядреното разоръжаване, възхваляват Маргарет Атууд. Тя едва ли е предполагала колко значима ще се окаже историята ѝ 30 години по-късно. И това съвсем не е единствената гистопичия, в която затворени общества на бъдещето са създадени като следствие от вина и страх, често свързани с екологична катастрофа. За разлика от политиците и екоактивистите, творците футуристи са по-развълнувани от моделите на обществено устройство, взаимоотношенията между хора и технология - теми, които разглеждат посоките, в които ще се развие хуманизмът. Като си дават сметка, че политика и екология обикновено вървят ръка за ръка.

Докато работя по текста, се включвам в кампа-

Всеки навик, който би се отразил добре на екологията, се отразява добре и на нас.

ния на National Geographic, която изисква публично да обещава, че ще намалва употребата на пластмаса и че избирам планетата. Споделям и мислите си, че чувството за срам и вина не са ефективният начин да реагираме. Почти веднага получавам коментар: "Не може популярен текст да избягва внушаване на чувство за вина, защото това е в основата на морала!". А така! Тази забележка по нещо ми напомня за църковни манипулации. Но като привърженик на концепцията, че убежденията ни привличат обстоятелствата, ми хрумва нова гледна точка: това означава ли, че на някакво ниво на съзнание създаваме и позволяваме климатичните промени да се случат, за да намерим морален контекст на съществуването си? Съжалявам, така излиза. Сецам се за гумите на Айн Ранд от "Атлас изправи рамене": "Няма груб начин да обезоръжиш един човек освен чрез вина. Чрез онова, което самият той е приел като вина. Ако човек някога е откраднал и стотинка, може да му наложиш наказание, предвидено за банков обирджия, и той ще го приеме. Ще понесе всякаква мизерия, ще мисли, че не заслужава друго. Ако на света няма гостатъчно вина, трябва да я създадем. Ако научим човек, че е лошо да се гледат пролетни цветя, а той ни повярва и после го направи, ще можем да правим с него каквото поускаме. Той няма да се защитава. Няма да мисли, че заслужава защита. Няма да се бори. Но да ни пази Господ от човека, който живее по собствените си стандарти. От човека с чиста съвест. Той е човекът, който ще ни победи".

Каква е алтернативата? Къде е ключът към груб тип поведение? Реших да попитам млад човек, няког, който не носи моя исторически багаж. В случая - 20-годишния ми син, който някога направи връзка между боклука във Флорида и филма Wall-e, а сега учи в гържава, която ползва само енергия от вятъра за железопътната си инфраструктура. Той го формулира така: "Ако публично насаждаш вина, тя удря хората, които нямат самочувствие. Те се чувстват безпомощни и започват да обвиняват. Става верижна реакция и проблемът не е решен. Адекватното публично поведение е мотивацията. Да мотивираш, като предлагаш решение със самочувствие. Така внасяш надежда. Това окуражава не само да следваш препоръки, но и да измисляш нови неща, които ще помогнат. Нали си виждала проектите на младите хора в Kickstarter? Те са малки решения, но създадени с чисти намерения и съвест. Това е начин как към големите и сериозни проекти за опазване на природата да бъдат привлечени инвеститори, които искат децата им да живеят в един по-хубав свят. Помисли, ако си инвеститор, от какво може да спечелиш най-много? От влагане на средства в онова, от което ще спечелят всички".

Такива проекти вече има. През 2016 г. японски учени са успели да изолират бактерия, която се храни с пластмаса. Включват се и групи учени от различни гържави и университети и към момента се разработва технология, която ще може да разгражда пластмасата до базовите ѝ съставки, след което тя отново може да влезе в употреба. Мексиканска компания вече предлага на пазара биоразградими прибори за еднократна употреба. Българска компания разработи вафлени чашки за кафе. Със сигурност има още много идеи и научни проекти. А Кос-

Ползвайте пазарски торби за многократна употреба. Те се събират лесно в гамската чанта, а на тях има място и за модна или подмитическа декларация

та Рука ще бъде първата страна в света, свободна от пластмаса и въглероден отпечатък през 2021 г. Такива съобщения са добър повод за радост. Чрез личен опит научих, че чувството за радост е по-прекият път към еволюцията на морала.

Под влияние на японката Мари Кондо и книгата ѝ "Магията на погребването" от една година правя разчистване на гардероба и вещите си на принципа "Това носи ли ми радост?". Когато пренесох този въпрос и към останалите си дейности, цялостната хигиена на личния ми живот се преобърна. Когато режа пластмасовите кръгчета на бутилките, за да не се забият в човките и крилата на птиците, предпочитам да чувствам радост, че макар все още да ползвам пластмасовите бутилки, следвам добър съвет. Носи ми огромна радост да ползвам красивите си платнени торби за пазаруване, които вече се превърнаха в колекция.

Съвременната мода също е в позиция да мотивира. Градските раници навлязоха в ежедневието ни в голяма степен заради лаптопите. Те са идеални и за носене на екобутилка за вода и чаша за кафе. Модерни, удобни, гърбът е изправен, тежестта - разпределена равномерно. Могат да поберат и платнени торбички за пазар.

Сортирането на отпадъците може да се превърне в игра и за децата, която нищо чудно да им помогне и при погребването на играчките. Всичко в този живот е навик. Колкото повече гребни навици за опазване на планетата внесем в живота си, толкова по-лесно те ще се автоматизират. Освен всичко друго всеки навик, който би се отразил добре на екологията, се отразява добре и на нас. Изграждането на навика създава и другите невронни връзки в биологичната ни, емоционална и мисловна система.

12 ЛЕСНИ НАВИКА

С тях можем да започнем пролетното прочистване за намаляване на екологичния си отпечатък, разходите си и евентуално да се почувстваме по-радостно свързани с планетата и със себе си.

1. Намалете употребата, използвайте отново, рециклирайте.

Когато е възможно, не купувайте опаковани продукти. Използвайте отново вече купените пластмасови опаковки. Всичко останало предавайте за рециклиране. Намалявате с 1090 kg CO₂ годишно.

2. Използвайте по-малко отопление и климатик.

Топлоизолацията на стените, уплътненията на вратите и прозорците може да намалят разходите ви за отопление с 25%. Подгържайте умерени температури. Намалявате с 900 kg CO₂ годишно.

3. Сменете електрическите крушки с енергоспестяващи лампи.

Новото поколение лампи и led осветление имат по-дълъг живот и оправдават малко по-високата си цена, като спестяват 80% от разхода за електричество.

4. Използвайте автомобила си по-малко.

Освен всичко друго е суперизнервящо да попаднеш в градския трафик. Ходенето пеша, колхозенето и ползването на градски транспорт имат и други ползи. Движение, разтоварване от стрес, освежаване на мислите, възможности за случайни приятни срещи.

5. Уверете се, че колата ви работи ефективно и е с добре напоменни гуми.

Добре напомените гуми намаляват необходимото гориво за движение с 3%. Това ще се отрази добре и на бюджета ви.

6. Купувайте си само енергийно ефективни домакински уреди и ги разположете правилно.

Ако хладилникът ви е на 10 години, инвестирайте в нов. Ако е нов, нека да не бъде до готварската печка. С всеки градус потреблението му на ток нараства с 6%. Превключвайте компютъра си на режим Sleep или Hibernate, когато не го ползвате. Перете на 30 градуса. 85% от електроенергията се изразходва за затопляне на водата. Изключвайте от контакта уредите, които харчат енергия, когато са на стендбай. Включете ги на разклонител, който може да се изключи с едно копче.

7. Използвайте по-малко (топла) вода.

Купете си гуш с по-малък диаметър. Ограниченият поток вода е напълно достатъчен за хигиенните ни нужди, но може да спести и от сметката, и от възлеродния двуокис. Пускайте малко вода в тоалетната чиния, когато нуждата не е била голяма. Спирайте крана на водата, докато си миете зъбите, сапунисвате косата, експлозирате кожата или каквото и да било друго, което не изисква намокряне и изплакване. Само това намалява възлеродния двуокис от едно домакинство с 225 kg годишно.

Посади гърво,
Земята
ще ти е
благодарна

8. Посагете гърво.

Посагете много гървета. Или поне не ги отсичайте. Истината е, че обезлесяването е най-големият проблем и е много по-сериозен, отколкото вредните емисии от всички групи наши дейности. За да се възстанови екологичният баланс, на световно ниво е необходимо да бъдат засадени 8 милиарда гървета. Може да го направите и като гарител. Едно гърво абсорбира 22 kg CO₂ годишно. Един човек генерира 100 тона възлероден двуокис годишно. Повече гървета, по-голямо забавяне на процеса на глобалното затопляне. Има ли нужда от повече аргументи?

9. Мотивирайте своите близки и приятели с личния си пример.

Взгържайте се да бъдете назидателни, ако те не правят нищо. Показвайте им своя пример търпеливо и с уважение към техния ритъм. Поканете ги да споделят засаждане на гърво, подарете им хубава платнена торба за пазаруване, правете го с онази лекота, с която обменяте опит за предпочитано вино или пътешествие.

10. Инвестирайте в екологични проекти.

Проучвайте възможностите за инвестиции както в големи проекти, така и в по-малки симпатични изобретения на млади хора. Така ги поощрявате да се възхваляват повече и дават кредит на доверие на поколението, което мисли за планетата с чистосърдечни мотиви.

11. Сягайте на земята и се научете да общувате с нея.

Дори да ви звучи налудничаво в началото. Благодарете ѝ, че ви храня, облича, че се грижи за вас. Попитайте я от какво има нужда, както бихте попитали детето си, майка си, баща си, любимия човек, ако усетите, че нещо не му е добре, или просто защото искате да го зарадвате, да споделите любовта си. Тя ще намери начин да ви насочи интуитивно. Колкото повече се отпуснете и се научите да общувате с нея, ще разберете сами, че тя, земята, не ви осъжда, не ви вини за нищо, но може да бъде много благодарна.

12. Отгелете си 2-3 минути в тишина.

Колкото и да сте заети. Така ще усетите дали го правите от чувство за вина, от страх, от срам или от радост. Не го правете, ако не усещате радост. Дайте си време. Дишайте дълбоко. Облегнете се на гърво. Екологията на мотивацията е от най-голямо значение за обществата на бъдещето. Но с развиването на този навик ще можете да усетите позитивния ѝ ефект върху живота си още днес. ■